

Євген МАРЧУК: «Крим можна повернути»

МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ МЕНЕДЖМЕНТУ.

22 БЕРЕЗНЯ 2014 РОКУ

Наскільки адекватно відреагував Захід? Яких прорахунків припустилася влада? Чи продовжить Росія наступ на південь та схід України? Чи можна повернути Крим? Що Україні треба робити сьогодні? Відповіді на ці запитання дає людина, яка зіграла ключову роль у розв'язанні двох кримських криз — на початку 1990-х та у 2003-му. Євген Марчук виступив нещодавно з доповіддю «Уроки для України» на Форумі «Виклики часу: Експертна думка» в Київському міжнародному інституті менеджменту МІМ-Київ. Виступ колишнього прем'єр-міністра викликав великий резонанс в аудиторії, яка відреагувала численними запитаннями. Пропонуємо основні тези доповіді та відповіді Євгена Марчука.

«НАСТАЄ ЕТАП ВИСОКОІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМСЬКОЇ КРИЗИ»

«Сьогодні можна стверджувати, що вторгнення в Крим було реально повністю заблокувати — без стрільби, літаків, танків..., якби вчасно ухвалювалися рішення і відповідно до них діяли. Треба визнати, наша країна знаходилася в складному становищі після подій на Майдані. Росія вдало використала цей момент — політична, військова, інформаційна операції із супроводженням роботи спецслужб нею готувалася давно. Наприклад, організувати паспортизацію населення Криму, яке зараз триває на півострові, експромтом неможливо. Нова влада опинилася в складній економічній ситуації, до того ж, державні структури були дезорганізовані, плюс нинішні керівники не мали досвіду реагування на подібні кризові явища.

Тим не менш, серйозні прорахунки можна було уникнути. Чому я так вважаю? Мені довелося займатися двома російсько-українськими кризами. Перша якраз була пов'язана з аналогічними подіями в Криму в 1993—1994 рр. Друга стосувалася конфлікту навколо острова Тузла в 2003 р. Під час першої кризи теж було дуже близько до стрільби, але нам вдалося не допустити ескалації.

У 1994-му все починалося аналогічно. Спочатку інформаційна атака населення, потім з'явилися козаки з Кубані на фестиваль до Семфірополя, далі росіяни підняли по тривозі морській спецназ (відставників), активізувалася розвідувально-пропагандистська робота ЧФ РФ, була піднята бригада морської піхоти, з'явився місцевий сепаратист — так званий президент Мешков (зараз цю функцію виконують Константинов та Аксьонов), готувався тоді референдум із схожими сьогодні запитаннями і т. д. Українські спецслужби та військові структури на той час були в кращому стані ніж зараз, нам досить швидко вдалося виявити і локалізувати російські плани. Не дивлячись на проблеми, це можна було зробити і зараз.

Перша фаза інтервенції в 2014-му в Криму була на 95% схожа з тим, що було в 1994-му. Тому зараз, коли росіяни почали реалізовувати свою операцію на півострові, не тільки я, а і багато інших експертів публічно попереджали українську владу про подальші кроки Москви. Наприклад, адмірал Кабаненко криком кричав — виводьте кораблі з Донузлава і севастопольської бухти у відкрите море, тому що буде операція по блокуванню. Не зробили. Добре, що хоч наші прикордонники все вивели.

Другий етап операції розпочався, коли з'явилися «зелені человечики» в Криму. Паралельно про плани росіян було зрозуміло і з того, що біля кордонів України вони розпочали найкрупніше за два десятиліття навчання із залученням великої кількості особового складу і техніки. В такій ситуації Україна одразу могла оголосити свої навчання, а це означає укріплення кордонів, Керченської переправи, посилення охорони всіх воєнних об'єктів в Криму тощо. Звичайно, навіть після цього інтервенція російських військових на півострів могла відбутися, але вона була б однозначно наступальною, і без крові тут точно б не обійшлося. У такому випадку росіяни б проявили себе стовідсотково відкритими агресорами.

Ще одна проблема. Це так званий квотний принцип призначення керівників в силові структури, який абсолютно недопустимий в кризовій ситуації. Поки в Києві ділили портфелі, Росія вже закінчувала перший етап операції. Одну фракцію не влаштували квоти, які їй виділялися, тому вона блокувала призначення урядової структури. Не призначалися міністр оборони, начальник Генштабу... Який може бути квотний принцип, якщо на півострів входить величезна воєнна структура? Росія вже почала включати воєнний компонент, а в Криму ще сидить незвільнений начальник Генерального штабу України, призначений ще Януковичем, який віддає накази, сприяючи інтервентам. Та навіть коли його звільнили, нового начальника Генштабу призначили не зразу.

Я переконаний, щодо кримської трагедії і трагедії нашого флоту загальнонаціональне розслідування неминуче. Не зараз. Пізніше. За секундами, за міліметрами, за всіма вертикалями і горизонталями, за всіма резолюціями і наказами і за відсутності таких, щодо Кабміну і парламенту, щодо фракцій та їхніх лідерів, щодо Комітету ВР з питань оборони і нацбезпеки, щодо виконуючого обов'язки президента. Усе буде вивернуто навиворіт. Народ вимагатиме і дуже твердо. Ніхто не в змозі зупинити це розслідування. Воно буде не про те, що комусь здається, а про те, що і хто конкретно робив або не робив відповідно до законів України, нормативних актів і посадових інструкцій. Особливо, в першій фазі. Ну наприклад, чому не вивели кораблі на рейд, коли загроза була очевидною? Це публічно вимагали зробити фахівці військово-морської справи. Хто і чому дав команду не виводити? Чому це зробили прикордонники? Я знаю, чим зараз в кулуарах виправдовуються. Але їхні аргументи — дитячий лепет.

Це буде не Тимчасова слідча комісія парламенту, а загальнонаціональне масштабне розслідування.

Тому виникає питання — що робити далі, кому і як? В першу чергу, державним структурам треба залучати військових теоретиків і практиків. Вони у нас є.

Позитивом є те, що Україна підписала політичну частину асоціації з Євросоюзом. В такий спосіб, всі держави ЄС визнали владу в Києві, чого не хоче робити Росія, постійно наголошуючи на нелегітимності української влади.

Другий позитив у тому, що до світових гравців нарешті дійшло усвідомлення, що ситуація з Кримом — це дуже серйозно, і це не тільки українська проблема. Але ми маємо розуміти, що ніхто за нас воювати на нашій території не буде. По-перше, ми не є членами НАТО, по-друге, всі миротворчі операції ООН проводяться за іншою, ніж є на даний момент в Криму, політико-правовою процедурою. Допомога може бути, наприклад, з американської сторони — технікою, спеціальними акціями розвідувального характеру тощо.

Можна прогнозувати, що до президентських виборів, ситуація в Україні не покращиться. Наступна задача Росії — зірвати вибори 25 травня. Будь-який спровокований конфлікт, наприклад, в Херсонській чи Донецькій області — це підстава не визнавати майбутню владу. Тому вже зараз треба дуже серйозно готувати переговорну групу з Росією (переговори все одно доведеться вести), не дивлячись на те, що вона сьогодні відкидає всі контакти з українською стороною. Російська переговорна машина — дуже могутня. Переговорниками мають бути не галасливі патріотичні діячі, а професійні і досвідчені люди. Для початку треба шукати посередника. Хто ним може бути?

Наприклад, ми знаємо, що Мустафа Джемільов говорив з президентом Росії Путіним, зустрічався з прем'єром Ердоганом та генсеком НАТО Расмуссенном, буде днями виступати в ООН. Фактор кримськотатарського народу — дуже серйозний і важливий для України. Хочу підкреслити, що на нещодавній зустрічі експертів у Верховній Раді, я запропонував українській владі висунути Мустафу Джемільова як кандидата від України на Нобелівську премію миру. Це справедливо і буде серйозним сигналом для кримськотатарського народу з боку України. Обґрунтувань більше ніж достатньо: в'язень сталінських таборів, вніс суттєвий вклад у врегулювання гострої кримської кризи 1993-1994 років і я готовий допомогти обґрунтуванням, тому що добре знаю ті події і його участь. А також Мустафа Джемільов зараз вживає великих зусиль для мирного врегулювання конфлікту в Криму. Сьогодні дуже важливо, яке рішення відпрацює українська влада по відношенню до кримськотатарського народу.

Посередниками також можуть бути — окремі міжнародні структури.

Не дивлячись на те, що Росія остаточно завершила анексію Криму, впадати в паніку не треба. Зараз настає етап високоінтелектуальної частини цієї кризи. Це момент, коли може відбутися концентрація всього інтелектуального

потенціалу країни. А він у нас високий. Сьогодні треба залучити всі можливості в державі і міжнародну спільноту. Наприклад, зараз як ніколи надзвичайно вигідна ситуація для України — списати державний борг. Економіка України в дуже тяжкому стані, країна пережила Майдан, відбувся факт агресії на нашу територію Росією — це фактори, які дають нам підстави вимагати скасування державного боргу. І це далеко не всі можливості, які ми можемо сконцентрувати на користь України.

«НАШ ПОТУЖНИЙ ФАКТОР — ЦЕ ПОКАЗОВЕ ЄДНАННЯ НАЦІЇ»

— **Невизначеність з боку української влади щодо військовослужбовців в Криму виглядає як зрада. Які, на вашу думку, мають бути дії?**

— Те, в якому стані сьогодні опинилися наші військові в Криму — це ганьба для керівників у Києві.

— **Чи зможе Україна повернути Крим?**

— Крим можна повернути. Деталі розкривати не буду.

— **З вашої точки зору, чи буде реалізований «кримський сценарій» Росією на півдні та сході України?**

— Ще місяць тому ми не могли собі уявити, що Росія може вторгнутися в Крим. Після того, як це сталося, справжні наміри Росії остаточно розкрилися. Тому люди мають розуміти це і бути готовими до всього. Якщо Росія почне повномасштабну всеохоплюючу війну, що не виключно, будуть великі жертви з боку цивільного населення. Мені в це не хочеться вірити. Я допускаю, що може бути не повномасштабна війна, а серйозні провокації.

Про що свідчить зростання рейтингу Путіна через агресію в Україні? Що нам треба багато чого переоцінити в українсько-російських стосунках, сприйнятті один одного, співпраці... Хочемо ми чи не хочемо нам доведеться налагоджувати глибоку роботу з системою колективної безпеки.

— **Враховуючи революційні події в Україні і взагалі як себе поводи́ла минула влада, виникає запитання — на кого працював Янукович?**

— Янукович мав всю владу в Україні. Чому втік? Не думаю, що він злякався Майдану. У колишнього президента були всі можливості, щоб не тікати, а керувати державою. В Києві і Україні в цілому ще за радянських часів є спеціальні комплекси вразі якщо почнеться ядерна війна. Вони повністю дозволяють керувати державою: виступати по телебаченню, приймати рішення, управляти урядом, Збройними силами... Янукович про це знав. Також з'ясувалося, що охорона з Адміністрації Президента була знята, господар швидко покинув і Межигір'я, хоча ці об'єкти ніхто не штурмував. Втік не тільки Янукович, а і його близьке оточення. Питання — чому все-таки Президент великої європейської країни тікає? Для підказки, поставлю ще одне запитання — де він з'явився?

— **Це дурість чи злочин?**

— Це добровільна панічна втеча від президентських повноважень. В критичний момент для країни, президент тікає на територію іншої країни. А потім звідти ще і закликає державу, в якій він знаходиться, вчинити акт агресії проти своєї країни. Це стовідсотково підпадає під статтю «державна зрада».

— **Не секрет, що події останніх місяців в Україні тісно пов'язані з геополітичною боротьбою, яку ведуть як мінімум два світові гравці за нашу країну. Які плюси є у самої України в цій грі?**

— Є ще й третій гравець, який поки веде себе обережно, — це Китай.

Головний наш аргумент — пояснити і розтлумачити міжнародному співтовариству, що Україна входить в сферу стратегічних інтересів Росії. Зараз це вже очевидно: Південна Осетія, Абхазія, Крим, а далі Придністров'я, тобто пояса військових баз на стику з НАТО. У системі глобальної безпеки, це означає, що на південно-східному фланзі НАТО з'явився непотопляючий авіаносець Росії — військово-стратегічна база «Крим».

Хочу нагадати, що з 1994 року Україна бере участь у програмі НАТО «Партнерство заради миру». Крім цього, Україна брала участь у всіх миротворчих операціях ООН. Отже, у нас є моральне право вимагати у цих структур гарантувати нашу безпеку. Незважаючи на складні, тривалі, демократичні процедури прийняття рішень, західним

країнам необхідно шукати неординарні шляхи. Те, що сьогодні терпить Україна, це не тільки наша проблема, це питання європейської і навіть світової системи безпеки.

Фактичний розрив Будапештського меморандуму з боку Росії поставив хрест на проблемі ядерної безпеки у світі. Я думаю, після Криму буде ще докладено багато зусиль, щоб не допустити поширення ядерної зброї, але це вже буде зовсім інший рівень переговорів.

Наш потужний фактор — це показове єднання нації. Звичайно, відмінності між Львовом і Донецьком залишаються, але за останні місяці відбулися серйозні зрушення у свідомості людей, навіть щодо НАТО. Потенціал єднання у нас великий, і він далеко не вичерпаний.

— З вашої точки зору, чи є зараз у нашої країни чинники, які могли б зацікавити Росію?

— Певною мірою Росія сама оголосила ці чинники — федералізація України, друга державна мова російська, не вступ до НАТО. Так от, якщо з приводу другої державної ще можна знайти якусь формулу, то щодо федералізації ситуація набагато складніша. Ще складніша вона з приводу не вступу до НАТО. Росія говорить про нейтральний статус України. Але хто може повірити в гарантії безпеки нашої країни з боку Росії, якщо такі будуть, після того, що сталося? Це мають бути дуже сильні гарантії. Плюс участь у цьому питанні повинні брати ряд західних країн-гарантів. Але все це має бути не нав'язано іноземною державою, а стати предметом спокійного внутрішньодержавного розгляду.

Як аргумент сьогодні доводиться чути про перекриття Україною газопроводу, але відповідь коротко — це дурість.

Санкції проти російських політиків та олігархів з боку Заходу — все це має значення. Безслідно це не пройде, але ми бачимо, що на вищому рівні в Москві рішення прийнято: будь-якою ціною заволодіти Кримом. Тепер, думаю, не дивлячись на всі російські обіцянки, Крим відчує що таке невизнання всім світом. Без світових інвестицій Росія не зможе підняти Крим.

— Ми знаємо, що Росія веде потужну інформаційну кампанію проти України. В якому стані знаходиться сьогодні наша інформаційна безпека?

— Проблемою інформаційної безпеки свого часу мені довелося займатися досить глибоко. Тут питання стоїть не тільки про інформування свого народу, а і про роботу за межами країни. Ми бачимо сьогодні, що Росія фактично довела до істерії щодо реального стану справ України не тільки своє населення, а досить сильно і нахабно вторглася в інформаційний простір України. Точно так було у 1994 році. Інформаційна безпека — це реальний компонент безпеки суспільства. Це дуже коштвна річ, ціла армія фахівців, техніка, супутники... В Україні є три розвідки, які навчені щодо інформаційного забезпечення, але їх дії мають бути скоординовані на державному рівні. Також у нас є багато хороших, підготовлених журналістів. Отже потрібне стабільне фінансування цієї сфери. Таке розуміння має бути на найвищому політичному рівні.

— Які позитиви ви вбачаєте в нинішній непростій ситуації?

— З'явилися реальні прикмети зародження української нації, не українців, а нації. Цьому зараз сприяє і присутність на наших кордонах російських військових. Сьогодні кримські татари найбільші «бандерівці» в Криму. Слава Богу, що процес формування нації не згасає, а й далі триває. Попереду нас чекають дуже важкі економічні випробування. Але я вважаю, що саме вони спонукатимуть нас до дійсних, глибоких, економічних, ринкових реформ.»

Іван КАПСАМУН, «День»

За матеріалами газети «День» [№54, \(2014\)](#)